

En tot nos passejar de la mar grana e deus Pirenèus dinc a Garona dens la campanha gascona, remarcam viste la grana diversitat deus ostaus e deus bastiments agricòlas. En efèit, mantuas causas hèn variar lo biais de bastir : la geologia, lo climat, la situacion, la vegetacion... Aquò nos balha donc ua grana diversitat dens las bòrdas.

Los materiaus

Dinca la generalizacion deu camin de hèr, n'èra pas possible d'importar materiaus venguts de lonh e calèva donc bastir dab çò que se trobava au mes pròche e costava donc lo mens car.

Aquò explica donc la diversitat que se pòt véser particularament dens lo Gèrs, au mitan de la Gasconha : i trobam bastiments hèits en tèrra cruda o cuèita, en pèira, en husta, en arrebòts.

La tèrra

Se conteng pro d'argèla, la tèrra se pòt emplegar cruda o cuèita.

- La tèrra cruda

La tèrra cruda qu'es auèi un materiau tengut per ecologic, d'avantguarda mès qu'estèc longtemps lo mejan lo mes simple de bastir, lo materiau deus praubes. Servissèva sustot dens los ostaus e, en dehòra, deus costats qu'èran pas virats de cap a la ploja. Lo trauc d'on èra tirada, pròche de l'ostau, se pleava d'aiga e balhava atau lo clòt on lo bestiar e l'aujame s'abeuravan. Mès calèva sustot pas que trempèsse dens l'aiga coma aquò s'ei vist malurosament au mes de junh de 1875 pendent lo tarrible aigat de Garona dens lo barri gascon de Tolosa, Sant Çubran on las maisons an « honut » en ua nuèit.

S'emplegava de mes d'un biais.

La tèrra pòt ester **colada** e cachada dens panèus de cofratge. Se'n pòt véser enquèra exemples ancians dens lo Gèrs. Malurosament, plan sovent, las bastissas n'an pas estadas plan entretengudas e se son aclapadas. Çaquela, aqueth biais de bastir se torna practicar.

Los **marròcs o tarròcs** d'argèla cruda prestits a la man dens motles de boès e deishats a secar quauques jorns a l'airejada. Dens l'Astarac, los marròcs alternan quauques còps dab arrebòts ende balhar damièrs.

La **tàpia (mortèr d'agaça, colanat)** mescladís de bard e de calhaus.

Lo **bardís** tèrra argelosa mesclada dab palha entà plear ua carcassa de husta.

- La tèrra cuèita

S'emplegava per tota la bastissa o sonque deus costats de l'ostau virats decap au vent e a la ploja. Dens la vath de Sava, la teula plana remplaça los marròcs aus cantons de las bastissas, a las renvorsuras, las portaladas e los encastres. I avèva duas sòrtas de teulas, la grana teula plana que se ditz tanben tolosana e los barrons mes estrets. Auèi teulèras las hèn tostemp e las prepausan sus internèt.

Lo hust (la husta)

S'emplegava pertot tà las carpentas e ta hèr la carcassa que tenguèva tot lo bastiment dens la Lana e l'Armanhac-baish. Los saumèrs èran en casso e las autas peças de carpenta en pin.

Lo massacanat èra un biais de bastir dab ua carcassa de husta pleada dab un aute materiau : tàpia, bardís, teules...

La pèira

La pèira èra un materiau solide que se servissèva pertot dens la montanha (granit, gneiss, sistre...) Lo calcari, la « pèira blanca » es abondós dens l'Armanhac-haut, la Lomanha.

Los arrebòts

Dens los Pirenèus mes tanben dens la plana, dens las vaths d'Ador o d'Arròs, los calhaus carrejats peus arrius son un materiau sovent emplegat.

En daubuns endrets son negats dens lo mortèr mès pòden tanben èster dispausats en estratas dab, dens l'entremièi, ua estrata de teulas ende assegurar l'orizontalitat.

Bastissas gropadas o esbarriscladas

Segond los endrets las bastissas son gropadas o esbarriscladas. Se pòt comprénguer qu'un bordalatge pihat suu penent d'ua vath deus Pirenèus sembla pas a un airiau de las Lanas.

Dens las Lanas de Gasconha, lo terrenç sablós es planèr e l'espaci manca pas, en mes d'aquò tot es hèit de husta e los elements se deven pas tocar en cas que brutlen.

Devath los cassos centenaris, au miei deu pinhadar, trobam donc, com a l'ecomusèu de Marquesa, l'ostau deu mèste, lo deu bordalèr, la porcatèra, lo horn, la bòrda de las aulhas, la poralhèra...

Endacòm mes, d'un cap a l'aute de la Gasconha, trobam mantuas fòrmas de bastissas aplegant las fonccions principalas d'un bordalatge : ostau, establa, granje etc. Pòden èster en escaire, carradas dab un o dus nivèus, dab un emban, rectangulara tota en longor o dab un penau sus la part de davant...

Los teits

Trobam tanben ua grana varietat dens los teitatges : a dus, tres o quate penents.

En montanha, pramor de la nèu, lo teit es en penent e cobert de lòsas o de teulas planas dab un picòt entà'u reténguer. Dens la plana, lo cobèrt tradicionau èra de teulas canau. Los ostaus rics avèvan un teule molat a ua, duas o tres rengadas de teules.

Lo petit patrimòni

Es lo tèrmi generic tà designar divèrses bastiments que son sovent sauvats e restaurats auèi : los molins d'aiga o de vent, los colomèrs, los lavadèrs e mèma las cabanas de vinhas.

Los colomèrs cambian de fòrma d'un parçan a l'aute : pòden èster en « pè de mul », sus arcadas o sus pòrge, sus pielars o colomnas, redons, carrats, exagonaus...

Quins èran los materiaus que servissèvan a bastir en Gasconha ?

Coma èra pleat lo massacanat ?

Balha un sinonim de tàpia.

Perqué los teits son en penent en montanha ?

Lavadèr

ACTIVITAT

Quins son los materiaus utilizats peu Diable e sons maishats esperits dens lo conte de J.-F. Bladèr, Lo diable colhonat ?

LEXIC

Marròc : teula de tèrra argelosa cruda e seca

Tàpia : mescladissa de tèrra cruda e de calhaus

Bardís o mortèr d'agaça : bard mesclat de palha tà plear un hustage

Hust : boès que servish tà las carpentas

Massacanat : hustatge pleat dab un aute materiau... tàpia, bardís, teules

Bòrda gascona

Molin d'aiga

FRISA CRONOLOGICA

600	870	1170	Sègle XII^{au}	Sègle XX^{au}
prumèrs molins atestats en Afganistan	prumèrs molins atestats en Granda Bretanha	prumèrs molins atestats en França	generalizacion deu molin a vent en Euròpa	generalizacion de l'electricitat que hèr los molins obsolets

